

ZÁVĚR

Vzhledem k absenci uceleného zpracování vztahu smluvní pokuty a úroků z prodlení a všestranné komparace těchto institutů jsem si v úvodu této práce stanovila za cíl co nejkomplexněji porovnat vlastnosti a projevy smluvní pokuty a úroků z prodlení a tím jednak ujasnit jejich vzájemný poměr, zajišťují-li včasné a řádné plnění peněžitého závazku, ale zejména dovést závěry o kladných a záporných stránkách obou těchto institutů, a to vždy ve vztahu k druhé alternativě.

Možnost komplexního porovnání byla od počátku částečně limitována rozsahem této práce. I přes toto omezení se však domnívám, že se mi podařilo dostatečně uceleně rozebrat nejdůležitější aspekty právního režimu smluvní pokuty a úroků z prodlení a vyvodit z toho důsledky pro výhodnost, respektive nevýhodnost každého z těchto institutů. I když se na první pohled může zdát, že zejména v případech shodné konstrukce smluvní pokuty a úroků z prodlení nemůže být mezi uvedenými instituty velký rozdíl, bližší zkoumání, jemuž byly tyto instituty v práci podrobeny, dokazuje, že opak je pravdou a spíše se zdá, že odlišnosti převažují nad společnými rysy. Smluvní pokuta a úroky z prodlení vykazují rozdíly v mnoha oblastech, od právního titulu vzniku povinnosti je platit, přes jejich formy, osoby, jež se mohou k jejich zaplacení zavázat, a dále odlišné důsledky sjednání nepřiměřené výše, až po odlišný režim promlčení práv na jejich zaplacení.

Porovnání ukázalo, že jen v nemnoha oblastech, v nichž jsem instituty porovnávala, neexistují spory. Takovými oblastmi bez otazníků, v nichž jsou jednotné jak názory akademiků, tak i soudců, jsou například právní titul vzniku povinnosti platit smluvní pokutu či úroky z prodlení nebo dále také formy, v nichž je možné sjednat smluvní pokutu a úroky z prodlení. V těchto případech bylo snadné porovnat tyto instituty a dovést v tomto směru rozdíl či shodu mezi smluvní pokutou a úroky z prodlení.

Právě kvůli již zmíněné skromnosti zákonné úpravy rozebíraných institutů je však většina rozebíraných témat sporná, když se teorie v názorech rozchází. V takových případech jsem kromě kritického zhodnocení uvedených názorů použila k dovození závěrů rozhodnutí

Nejvyššího soudu, byla-li k dispozici. Přestože v České republice nemají rozhodnutí soudů povahu závazného pramene práva, a to ani v případě rozhodnutí Nejvyššího soudu, soudy nižších stupňů z nich vycházejí a tato rozhodnutí tedy mají faktickou autoritu. Právě pro jejich faktickou autoritu se domnívám, že i v případě nesouhlasu s jednotlivými rozhodnutími, je třeba závěry (a to zejména závěry o větší výhodnosti jednoho z institutů pro aplikační praxi) dovozovat na jejich základě. Přesto jsem však případný nesouhlas vždy uvedla, aby tak mohl sloužit minimálně jako podnět k úvahám o vhodnějších způsobech řešení sporných otázek.

Pokud jde o zmíněnou kategorii sporných otázek, existují oblasti, v nichž nejasnosti panovaly v 90. letech; právě Nejvyšší soud jim však učinil konec a dnes je jeho názor obecně přijímán i v teorii. Jedná se především o možnost sjednání smluvní pokuty pro případ prodlení dlužníka s plněním peněžitého závazku, s tím související možnost souběhu smluvní pokuty a úroků z prodlení a v neposlední řadě možnost sjednání stejné konstrukce výpočtu smluvní pokuty, jako je tomu u úroků z prodlení.

Práce ovšem ukázala, že jsou i otázky, k nimž se už Nejvyšší soud vyjadřoval, část teorie však s ním polemizuje a na akademické půdě tedy předmětné otázky zůstávají nedořešeny. Typickým příkladem je rozdíl v režimu promlčování práva na smluvní pokutu či úroky z prodlení i přes jejich stejnou konstrukci či dále nemožnost požadovat úroky z prodlení z částky úroků z prodlení, s jejíž placením dlužník prodlévá. V těchto případech Nejvyšší soud dovozuje různý režim pro smluvní pokutu a úroky z prodlení ze skutečnosti, že zatímco úroky z prodlení jsou příslušenstvím, smluvní pokuta nikoliv. Závěry, k nimž však toto rozlišování vede, vyznívají často absurdně a neprakticky, což je hlavním důvodem, proč se s nimi teorie nemůže ztotožnit.

Další skupinou sporných otázek jsou pak ty, v nichž je možné zákonnou úpravu vykládat různě a Nejvyšší soud zatím svůj výklad neposkytl. Takovou, zatím neřešenou, oblastí je především možnost sjednat vyloučení práva na úroky z prodlení a dále výklad § 369a ObchZ, a to zejména ve vztahu k odpovědnostnímu principu založenému tímto ustanovením pro vztahy, jejichž předmětem je úplatná dodávka zboží a služeb.

Významným problémem (a to zejména pro aplikační praxi) zůstává to, jaká výše smluvní pokuty a úroků z prodlení je ještě přiměřená. Touto otázkou se zabývá teorie a je častým předmětem posuzování i před Nejvyšším soudem, avšak vzhledem k jedinečnosti jednotlivých případů je nemožné poskytnout obecně platné meze, jimiž by se smluvní strany mohly řídit při sjednávání jejich výše. Tady se proto nejedná o spor, ale pouze o nemožnost poskytnutí odpovědi, jež by byla uspokojivá pro praxi. Ta se proto musí spokojit s pro ní až příliš obecným závěrem, že posouzení nepřiměřenosti výše bude vždy záležet na konkrétních okolnostech případu.

Konečně je specifickým problémem akcesorita smluvní pokuty, resp. závazkového právního vztahu založeného ujednáním o smluvní pokutě. V tomto případě totiž část teorie tuto akcesoritu relativizuje a dovozuje z ní výjimky, zatímco jiná část přisuzuje zmíněnému závazkovému vztahu bezvýjimečný akcesorický charakter. Specifičnost nejednoty názorů na akcesoritu však spočívá v tom, že tyto teoretické názorové rozdíly nevedou jejich představitele k dovozování rozdílných praktických důsledků. Obě skupiny totiž jednotně dovozují, že právo na zaplacení smluvní pokuty, jež vzniklo v důsledku takového porušení zajištěné povinnosti, k němuž došlo před zánikem smlouvy, trvá dále i po jejím zániku. Liší se tedy pouze jejich argumentace.

Mám-li na závěr shrnout výsledky porovnání smluvní pokuty a úroků z prodlení z hlediska větší výhodnosti sjednání jednoho z těchto institutů jako důsledku postihujícího dlužníka prodávajícího s plněním peněžitého závazku, obecně vychází porovnání příznivěji pro smluvní pokutu (posuzujeme-li výhodnost z pohledu věřitele). Ta z rozebírané dvojice představuje zajištění flexibilnější, a to vzhledem k možnosti sjednat ji nejen v peněžité formě, ale také například díky možnosti zavazát k zaplacení smluvní pokuty osobu odlišnou od primárního dlužníka. Vzhledem k neschopnosti soudní praxe poskytnout obecně aplikovatelné hranice přiměřenosti výše smluvní pokuty a úroků z prodlení je pak obrovskou výhodou smluvní pokuty moderační právo soudů. V důsledku jeho existence nemůže vést sjednání smluvní pokuty v nepřiměřené výši k neplatnosti ujednání kvůli rozporu s dobrými mravy, ale pouze k moderaci sjednané částky¹⁷⁵, což je bezesporu akceptovatelnější důsledek. Na základě dalších rozhodnutí Nejvyššího soudu jsou pak oproti úrokům z prodlení

¹⁷⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14.10.2009, sp. zn. 31 Cdo 2707/2007.

pro věřitele výhodnější důsledky prodlení s placením smluvní pokuty¹⁷⁶ a také režim promlčení práva na smluvní pokutu¹⁷⁷.

¹⁷⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.3.2004, sp. zn. 35 Odo 101/2002.

¹⁷⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.10.2002, sp. zn. 29 Odo 847/2001 a rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.8.2006, sp. zn. 3173/2005.